

«Ο Κυρίλοβ πεθαίνει για να αποδείξει κάτι. Κι αυτό είναι η ανθρώπινη ελευθερία. Με την έννοια της μη ύπαρξης Θεού και της απιστίας. Ένας άπιστος άνθρωπος όμως, δεν θα μπορούσε να αποφασίσει τίποτα. Δεν αρκεί να μην πιστεύει πια στον θεό. Πρέπει να πιστέψει στον εαυτό του. Αυτό θα ήταν η καινούργια ελευθερία του ανθρώπου, τον οποίο ο Κυρίλοβ ονομάζει Ανθρωποθεό. Όμως, είναι και η πηγή του παράδοξου, που είναι το παράδοξο του μηδενισμού. Γιατί πιστεύοντας κανείς στον εαυτό του, φτιάχνει έναν νέο θεό στη θέση του παλιού. Δεν μπορεί λοιπόν να πρόκειται για αθεΐα, αλλά για μία ακόμα πίστη. Ο Κυρίλοβ το καταλαβαίνει. Θέλει να πιστεύει όμως ότι μόνον ο πρώτος που θα του ζητηθεί να αποδείξει κάτι τέτοιο είναι αναγκασμένος να σηκώνει το βάρος αυτής της αντίφασης. Συχνά σκέφτεται ότι φέρεται σαν προφήτης και ότι λέει ψέματα, καλώντας τους άλλους να πιστέψουν σε έναν θεό, ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που ένα ψέμα έκανε κάποτε τον χριστιανισμό. Ταυτόχρονα όμως, δεν θέλει να το παραδεχτεί. Κατά βάθος, είναι πεπεισμένος ότι για να υπάρξει το πέρασμα από τον Θεάνθρωπο στον Ανθρωποθεό, δεν χρειάζεται καμία απάτη. Πιστεύει ότι μόνον αυτός είναι αναγκασμένος να το βιώνει έτσι. Αυτός, είναι αναγκασμένος να είναι δυστυχισμένος. Γιατί είναι ακόμα θεός χωρίς να το θέλει. Ελεύθερος χωρίς να το ξέρει... Γι' αυτό, αισθάνεται υποχρεωμένος να σκοτώσει τον εαυτό του και να αποδείξει την ελευθερία του. Δεν βρίσκει κανέναν άλλο τρόπο να το δηλώσει. Ταυτόχρονα όμως, δεν μπορεί να μην απέχει και από το εξής: Το να δρα χάριν της απιστίας και της καινούργιας τρομερής ελευθερίας μέσα στην οποία φαντάζεται τους μελλοντικούς ανθρώπους να ζουν. Σ' αυτούς είναι αναγκασμένος να πιστεύει στην πραγματικότητα. Γιατί αυτοί, είναι οι μόνοι που δεν θα χρειάζεται να πιστεύουν σε τίποτα, ούτε βέβαια και να αυτοκτονήσουν όπως ο ίδιος, αλλά θα ζουν σαν βασιλιάδες. Για κείνον μόνο, που είναι ο πρώτος, τα πράγματα δεν θα μπορούσαν να είναι διαφορετικά. Με κάποιον τρόπο όμως... Δεν γίνεται αλλιώς. Πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος, έτσι ώστε ο χρόνος να σταματήσει...»

«Πώς; Δεν θα ξανακυλήσει δηλαδή, πάλι;»

Ο Φοίβος δεν κατάλαβε αν ο Σαν μιλούσε ειρωνικά ή με ενδιαφέρον. «Θα κυλήσει βέβαια», είπε απλά. «Όχι όμως με τον ίδιο τρόπο. Το πρόβλημα είναι ότι ο Κυρίλοβ δεν μπορεί να φανταστεί με ποιον τρόπο θα κυλάει στο εξής. Γι' αυτό, είναι αναγκασμένος να τον βλέπει σταματημένο. Τον σκοπό ως ήδη φτασμένο... Έτσι ώστε οι επόμενοι σκοποί, να μην ακολουθούν το μοτίβο του προηγούμενου. Όπως η νέα πίστη δεν θα έχει καμία σχέση με την παλιά. Όλα θα είναι μεταμορφωμένα. Ο Κυρίλοβ δεν δικαιούται να μιλήσει για τους ανθρώπους που θα ζουν στον νέο άθεο κόσμο. Γιατί είναι ο πρώτος άθεος, που πρέπει να δημιουργήσει την αθεΐα για πρώτη φορά. Και για να τη δημιουργήσει, θα πρέπει να πιστεύει σ' αυτή. Ταυτόχρονα, για να τη

δημιουργήσει σωστά, θα πρέπει να μην την πιστεύει, αλλά να τη δημιουργεί ελεύθερα, χωρίς να πιστεύει καθόλου και σε τίποτα...»

«Πραγματικά, αυτός ο Ντοστογιέβσκη είναι απίστευτος!» συνέχισε ο Σαν, μιλώντας δυνατά, και ο Φοίβος δεν μπορούσε να καταλάβει αν ήταν θυμωμένος ή όχι. «Μόνο ένας φιλόσοφος θα μπορούσε να παρουσιάσει ένα τέτοιο ζήτημα σαν λογική αντίφαση. Ή ένας καλλιτέχνης που ήταν μεγάλος παραμυθάς!» Ο Σαν έβαλε τα γέλια. Ο Φοίβος ένωσε το αίμα ν' ανεβαίνει στο κεφάλι του. Ήθελε να σηκωθεί από το τραπέζι και να φύγει, εκείνη τη στιγμή. Με απορία όμως, κατάλαβε ξαφνικά ότι του ήταν αδύνατον. Το σώμα του είχε παραλύσει. Δεν μπορούσε να σηκωθεί. Δεν μπορούσε να μιλήσει. Δεν μπορούσε ούτε να αναπνεύσει καλά καλά. Δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Μόνο μια φράση πέρασε στιγμιαία από το μυαλό του πριν θολώσει: «Τίποτα ανίερο...»

Ένα απαλό άγγιγμα στο μέτωπό του τον ξύπνησε. Ήταν το χέρι της Κω. Προσπάθησε να χαμογελάσει, αλλά οι μυς του προσώπου του δεν τον υπάκουσαν. Με μια κίνηση που του φάνηκε δύσκολη, σαν να σήκωνε ολόκληρο το σύμπαν, πήρε το μπουκάλι, ξαναγέμισε το ποτήρι του και ήπια μερικές μεγάλες γουλιές. Τότε ένωσε να συνέρχεται κάπως και μπόρεσε να κοιτάξει την αδερφή του. Ήταν ανήσυχη. «Είσαι καλά;» τον ρώτησε.

«Ναι», της χαμογέλασε εκείνος. «Ναι. Ο Ντοστογιέβσκη είναι πράγματι, μεγάλος παραμυθάς. Και υπέροχος. Πραγματικά, κανένα μυστικό δεν χρειάζεται εδώ να μείνει κρυμμένο. Γι' αυτό, ο Ντοστογιέβσκη είναι αποφασισμένος να τα πει όλα. Και το κάνει. Γιατί η ζωή που συμβολίζει ο Κυρίλοβ δεν χρειαζόταν ποτέ να βιωθεί πραγματικά, ούτε να γίνει αντιληπτή ως ιερή. Μόνο να γίνει φανερή και να εξηγηθεί η αντίφασή της. Γι' αυτό, είναι σημαντικό που κάποιος κατάφερε να την περιγράψει, αποκαλύπτοντας όλα τα μυστικά της. Στ' αλήθεια, είμαι ευγνώμων που χάρη στον Ντοστογιέβσκη, αυτή η ζωή μπορεί να απαλλαγεί από όλα τα πέπλα ιερότητας που κάποιος θα μπορούσε να της φορτώσει...»

«Ακριβώς», συνεχίζει ο Σαν και υπάρχει μια υπόκωφη σκληράδα στη φωνή του. «Ο Κυρίλοβ έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να πρέπει να ζει ανάποδα. Αν κάποιος ήθελε πραγματικά να αποδείξει την ελευθερία... Γιατί δεν έκανε απλώς ό,τι ήθελε; Το πρόβλημα είναι που φέρθηκε σαν η ελευθερία να χρειαζόταν απόδειξη. Κι αυτό περιπλέκει τα πράγματα και τ' αποπροσανατολίζει. Το να αποδείξει κάποιος στους ανθρώπους ότι είναι ελεύθεροι, να καθαγιάσει τη θέλησή τους, ως δική τους, ένας, μόνος του... Αυτό είναι να τη σκοτώνει. Κι εσένα! Σου άρεσε λοιπόν ο Κυρίλοβ; Δεν καταλαβαίνω γιατί. Δεν καταλαβαίνω γιατί να ακολουθήσει κανείς μαζί του το πρόβλημα μέχρι τόσο μακριά. Δεν καταλαβαίνω γιατί και εκείνος το οδήγησε τόσο μακριά. Θα πρέπει να ήταν τρελός...»

«Ήταν λιγάκι τρελός».

«Ωραία». Ο Σαν γέλασε και μέσα στο γέλιο του ο Φοίβος διέκρινε κάτι σαν ανακούφιση. «Τώρα γίνεται λίγο κατανοητότερο. Ο Ντοστογιέβσκη όμως; Τον βάζει στ' αλήθεια να πρωταγωνιστήσει;»

«Ναι. Αρκετά».

«Τότε και ο Ντοστογιέβσκη είναι τρελός. Και οι άλλοι χαρακτήρες; Τι κάνουν; Αν δεν επηρεάζονται...»

«Τίποτα. Κι αυτοί πεθαίνουν. Όλοι σχεδόν. Ο Σταυρόγκιν μάλιστα, που αυτοκτονεί κι αυτός στο τέλος, φαίνεται να το κάνει ακριβώς για τον ίδιο λόγο με τον Κυρίλοβ. Μονάχα, από την ανάποδη. Δηλαδή, όχι για να εγκαθιδρύσει μια καινούργια πίστη, την πίστη στην απιστία. Αλλά γιατί είναι τόσο άπιστος που δεν μπορεί πια να ζήσει καθόλου...»

«Ε τότε, επηρεάστηκε από τον Κυρίλοβ. Τουλάχιστον αυτός».

«Όχι. Ήταν από πριν έτσι. Είχε κάνει πολλά εγκλήματα. Και δεν είχε κανένα λόγο, ούτε να σταθεί στο ύψος τους, ούτε να νιώσει μετάνοια. Η αναιτιότητα τον έπνιξε».

«Αν ήταν από πριν έτσι, τότε δεν θα είχε πραγματικά κανένα λόγο να αυτοκτονήσει ξαφνικά. Παρά μόνο αν οι πράξεις κάποιου άλλου τον ανάγκαζαν να ντραπεί...»

«Έχεις δίκιο». Ο Φοίβος τον κοιτάζει γι' αρκετή ώρα χωρίς να ξέρει τι να πει.

«Φοίβο», μίλησε τότε και η Κω διακόπτοντας τη σιωπή τους. «Εσύ, πώς ακριβώς συνδέεις τον Κυρίλοβ με τις τωρινές σου σκέψεις; Δεν μπορώ να πιστέψω ότι ακόμα σε ενδιαφέρει το παράδοξο της πίστης στην απιστία».

Ο Φοίβος πήρε το σβησμένο τσιγάρο του και το ξανάναψε αργά. «Όχι, δεν με ενδιαφέρει το ίδιο παράδοξο. Μοιάζει όμως. Σε επίπεδο μοτίβου, θα έλεγα ότι είναι εντελώς παρόμοιο. Αυτό που αναρωτιέμαι... Αυτό που θέλω να μάθω είναι: πώς μπορεί κανείς να επιβεβαιώσει την εμμένεια...»

«Αυτό δεν είναι και τόσο δύσκολο», είπε ο Σαν. «Αρκεί να ζεις ενσάρκωνοντας ολοένα την ύπαρξη ως εμμένη».

«Αυτό που λες είναι μόνο ένα μέρος του προβλήματος», είπε ο Φοίβος κουνώντας το κεφάλι του. «Για να μιλήσει κανείς για την εμμένεια, θα πρέπει να την αναδείξει και ως σύλληψη, ως μια ολοκληρωμένη ιδέα. Πράγματι όμως, τίποτα απ' όσα έλεγε έτσι δεν θα είχε το νόημα που θα έπρεπε, αν δεν το ενσάρκωνε και με τη ζωή του. Δηλαδή, όχι μόνο ως περιεχόμενο λόγων. Αλλά και ως τρόπο...»

«Αυτό δεν είπε και ο Σαν;» ρώτησε η Κω μπερδεμένη.

«Πράγματι, αυτό είπα», απάντησε ο Σαν σκεφτικός. «Αλλά ο Φοίβος λέει και κάτι παραπάνω».

Ο Φοίβος τότε χαμογέλασε και στην Κω φάνηκε ανακουφισμένος. «Μέχρι